

Tétel 14.

A MEGFILMESÍTETT IRODALOM

TANTÁRGY	SZINT	TÍPUS
Irodalom	Középszint	Tétel

TÉMAKÖR	Az irodalom határterületei
TANANYAG CÍME	A megfilmesített irodalom

A tétel vázlata:

- I. A filmek nyelvén
- II. Az irodalmi adaptáció
- III. Édes Anna – a filmvásznon

I. A filmek nyelvén

A film, híres XX. századi teoretikusa, André Bazin szerint, a **film** tulajdonképpen egy **nyelv**.

Nyelv

- Az emberi kommunikáció eszköze.
- Jelrendszer, mely egymástól jól elkülöníthető jelekből tevődik össze.
- A jel olyan jelenség, mely érzékelhető, és jelentéssel bír. Jelentése túlmutat önmagán.
- A jelek kombinálhatók.
- A jeleket szabályok alapján kombinálhatjuk egymással.
- Véges számú jelből és szabályból szinte végtelen számú kombinációt hozhatunk létre.

Filmnyelv

- A filmnek is megvan a maga nyelve.
- „Amint a hangokból szavakat, a szavakból mondatokat alkotunk a nyelvben, a képekből plánokat és beállításokat alkotunk a filmnyelvben.” (Krizsán Zoltán)
- A filmnyelv tehát sajátos eszköztárral rendelkezik:
 - képek,
 - jelenetek (a film térben és időben egységet képező része),
 - szekvencia (több jelenetből álló egység),
 - vágás (átkötési mód, melyben az új kép átmenet nélkül követi az előzőt),
 - inzert (közeli felvétel, melyet csak igen rövid időre vágnak be a jelenetbe),
 - plánok (képsíkok, kivágások – típusai: nagy totál, kis totál, premier plán stb.),
 - beállítások (felvétel, snitt – ugyanabból a kameraállásból, folyamatosan rögzített kép),
 - kameraállás (szemszög, nézőpont – felső és alsó állás),
 - zoomolás (ráközelítés vagy eltávolítás),
 - fénytechnika (megvilágítás),
 - zenei betét,
 - montázs (felvételek, jelenetek elrendezése, mely létrehozza a filmelbeszélést).
- A film abban tér el a többi, korábban megjelenő vizuális művészeti ágtól, hogy nem csak térbeli, de időbeli kiterjedéssel is bír.
- A film alkalmas arra, hogy ráadásul a térbeli és időbeli távolságokat is játszva áthidalja.

Tétel 14.

A MEGFILMESÍTETT IRODALOM

FILM ÉS IRODALOM	
IRODALOM	FILM
A nyelv kódolja.	A képek és a hangok kódolják.
Közvetett megjelenítés. A szöveg láttató leírásai, eleven cselekményábrázolása az olvasó fantáziájában valósággá áll össze.	Közvetlen megjelenítés. A film konkrét látványt is társít ehhez a megidézett valóságképhez.
Gondolatok, érzések közlése.	
Az olvasó fantáziájában válik teljessé az alkotás.	
A szerző az olvasó képzeletére bízta a belső képek megteremtését, a vizualizálást.	A belső képek megteremtése itt is a befogadó feladata, azonban sokkal komplexebb módon történik köszönhetően a vizuális (látható) és auditív (hallható) elemeknek.
A szerző rendszerint az olvasóra bízta a történet és a szereplők „kibontását”, feltárását és elképzelését.	A rendező átgondolja a történetet a néző helyett, motiválja a karaktereket, majd elképzeli és vizualizálja őket. A megélés és a történet értelmezése azonban a nézőre vár.

II. Az irodalmi adaptáció

Az *adaptáció* szó jelentése: alkalmazás, alkalmazkodás, átalakítás vagy igazítás valamihez. Lehet továbbá még: átirat vagy **feldolgozás** is a jelentése.

Feldolgozás

- Az irodalmi alkotás filmes feldolgozása során a szövegben megszólaló történetet alkalmazzák, „fordítják le” filmes nyelvre.
 - A film képek és hangok révén eleveníti meg a történetet.
 - A filmben a cselekmény dominál.
 - Ideje sűrített.
 - Elbeszélésmódjából rendszerint hiányzik a narrátor.
 - A filmes feldolgozásban fontos szerep jut továbbá a zenei betéteknek is.
- A filmben, akárcsak az irodalmi alkotásban, elkülöníthetjük a film *cselekményét* és *történetét*: a filmben elbeszélt cselekményét és a néző fejében születő történetét. A cselekmény (szüzsé) és a történet (fabula) időtartama, időkezelése a filmben eltérő szerkezetet mutat.
- A film időszerkezete kettős: beszélhetünk egyfelől a film játékidejéről (ameddig a film tart), másfelől a film cselekményének idejéről.
- A filmcselekmény időkezelése egészen eltérhet a reális időtől: lassíthatja vagy gyorsíthatja a tempót, megismételhet bizonyos jeleneteket, elnyújthat egyes részeket, másokat átugorhat.
- A film eseményei a szemünk előtt peregnek, közvetlenül hatnak ránk, megállás nélkül. Az irodalmi alkotások befogadása során a nyelvdekódolása és a képzelet áll köztünk és az események befogadása között. A film direktebb módon közelít a nézőhöz.
- Az irodalmi alkotások filmes adaptációját azonban nem csak a direkt befogadás lehetősége indokolja.
- A film nyelvén megszólaló irodalmi alkotás inspirálóan hathat a rendezőre, aki művészi szempontból elismeri mélységét és a filmvásznon újrateremti eredeti értékeit.
- Ráadásul a film terébe helyezve egészen más tér- és időszerkezetbe, valamint összefüggésrendszerbe kerül a történet.

III. Édes Anna – a filmvásznon

Az adaptáció pontossága szerint beszélhetünk: **tökéletes** adaptációról (hűséges feldolgozás), **szabad** adaptációról (kissé elrugaszkodó feldolgozás) és **interpretációról** (eredeti alkotástól teljesen eltávolodó feldolgozás).

- Az adaptáció és az eredeti mű kapcsolata távolról emlékeztethet bennünket a műfordítás és az originál alkotás viszonyára.
- A nyugatosok vallották, hogy a műfordítás olyan, mint a nő: csak a csúnya hűséges. Nem véletlenül nevezték a nyugatos szerzők fordításait „szép hűtlenek”-nek.

FILMELEMZÉS

ÉDES ANNA

2012 óta a Magyar Művészeti Akadémia által kiválasztott 53 legjobb magyar alkotás között szerepelt.

BEMUTATÁS	1958.
RENDEZŐ	Fábri Zoltán
FORGATÓKÖNYVÍRŐ	Bacsó Péter, Fábri Zoltán
ÍRTA	Kosztolányi Dezső
MŰFAJA	magyar filmdráma
JÁTÉKIDŐ	98 perc
FŐ- ÉS CÍMSZEREPLŐ	Törőcsik Mari
TOVÁBBI SZEREPLŐK	Kovács Károly Mezey Mária Fülöp Zsigmond Greguss Zoltán
KELETKEZÉSE	Kosztolányi polgári értékrendje nem illeszkedett az 50-es évek elejének totalitárius kultúrpolitikájába. Az ötvenes évek végére valamelyest konszolidálódott a helyzet, tárgult a művészek mozgásteret. Így születhetett meg számos Mikszáth- és Móricz-adaptáció után egy Kosztolányi-regény mozgóképi feldolgozása is.

FILMELEMZÉS

ÉDES ANNA

ADAPTÁCIÓK	Fábri Zoltánnak nem az <i>Édes Anna</i> az egyetlen filmes adaptációja: <ul style="list-style-type: none">• Körhinta (Sarkadi Imre: <i>Kútban</i>)• Hannibál tanár úr (Móra Ferenc: <i>Hannibál feltámasztása</i>)• A Pál utcai fiúk (Molnár Ferenc: <i>A Pál utcai fiúk</i>)
TÖKÉLETES ADAPTÁCIÓ?	Az <i>Édes Anna</i> című film egészen pontosan és hűségesen követi az eredeti történet eseményeit pl. még a regény elején szereplő Kun Béláról szóló anekdota is bekerült a történetbe.
SZABAD ADAPTÁCIÓ!	Vannak azonban Fábri szemléletének olyan elemei, melyek a filmet a szabad adaptációk sorába helyezik. <ol style="list-style-type: none">1) Fábri filmjében Anna nem csak a Vízy családban, de társadalmi szempontból is kiszolgáltatott, kizsárolt.2) Vizyné alakja is sokkal hidegebb és kegyetlenebb a filmben. (Kosztolányinál szigorát, ha nem is menti, de magyarázza gyermek elvesztése, kihűlt házassága. A filmből mindez nem derül ki.)3) Moviszter nem olyan jelentős figura, mint Kosztolányi regényében. Ott Moviszter doktor a lányt atyaián támogatja, még a tárgyaláson is védelmébe veszi.4) A regényben Kosztolányi ábrázolja a véres gyilkosságot, Fábri viszont kihagyja.5) A film záró jelenete: miután felfedezték a gyilkosságot, Annát elviszik. Kíváncsiskodók sorfala előtt. (A regény itt nem ér véget: ez után következik a tárgyalás, a szereplők további sorsáról is értesülünk, majd maga Kosztolányi is feltűnik egy epizód erejéig a színen.)
FÓKUSZ	<ul style="list-style-type: none">• A kiszolgáltatottság drámája.• Az elnyomás drámája.
STÍLUSA	Ezek a (stílus)elemek segítenek abban, hogy a néző minél jobban beleélhesse magát Anna szerepébe: <ul style="list-style-type: none">• A film képei távolságtartók és költőien megkomponáltak.• Expresszionista hatáselemekkel dolgozik a film: montázskompozíciók használata jellemzi (pl. lázalom-jelenet).• Kontrasztokra (ellentétekre) épülő jelenetek.• Drámai hangkompozíciók (monotónia, metsző hanghatások).• Gyakoriak benne az utalások.• Fontos motívummá válnak a filmben egyes tárgyak és gesztusok.• Szokatlan alsó- és felső kameraállásból felvett beállítások.

FILMELEMZÉS

ÉDES ANNA

LÉLEKRAJZ

A regényhez képest a filmben gyakrabban lehetünk Anna vívódásának tanúi. A lélektani változás alapvetően nem a gesztusok, még kevésbé a szavak szintjén jelenik meg: a szituációk kódolt jelentése hordozza. Pl. Ahogy Anna orra előtt bezárul Jancsi ajtaja.

MOTÍVUM

Ajtó

- A „bezárt ajtó”: ezen keresztül nézi a konyhából a vigadó vendégsereget.
- A „bezáruló ajtó”: Jancsi „kizárja” Annát.

A **kirekesztés, kirekesztettség** kifejeződése.

Illatok

- Annát már megérkezésekor taszítja az új lakás illata (kámforszag).
- A filmben a kitömött bagoly utal erre a kellemetlen illatra.

Kés

- Kapkodva felvett kés az estélyen.
- Leszelt piskóta.

Csirke

- Anna „házi kedvence”.
- A konyhán nem képes a csirkét levágni, ezért Etelt kéri meg rá.
- Véres nyakkal verdeső csirke képe.
- Az estélyen felszolgált csirke.

Piskóta

- Levágott piskóta.
- Visszautasított sütemény.

Felhasznált irodalom:

Krizsán Zoltán: Filmnyelvi alapelemek

http://epa.oszk.hu/00400/00458/00474/pdf/EPA00458_Korunk_1977_03_210-215.pdf

Alexander Sesonke: Idő és nyelvtani idő a filmben

<http://uj.apertura.hu/2007/tel/sesonske/>

Nézőpontok, motívumok – Irodalmi témakörök, szerk.: Fenyő D. György, Korona Nova Kiadó, Bp. 2001.